

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.

Ефективна економіка. 2022. № 8.

DOI: 10.32702/2307-2105.2022.8.21

УДК 339.94: 316.64: 005.33

Б. Ю. Москвін,

к. е. н., президент ГО “Рада з захисту підприємств від корпоративних захоплень”

ORCID ID: 0000-0003-3504-6677

ПРІОРИТЕТИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

B. Moskvina,

PhD in Economics, President of the Public Organization

"Council on the protection of enterprises from corporate takeovers"

PRIORITIES AND TECHNOLOGIES FOR ENSURING SOCIAL RESPONSIBILITY OF BUSINESS IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW IN UKRAINE

У статті досліджено особливості забезпечення соціальної відповідальності бізнесу в умовах військової агресії РФ проти України. Окреслено концептуальні засади сталого розвитку в цілому і забезпечення соціальної відповідальності бізнесу згідно регіональних моделей зокрема. Встановлено, що у мирний час практиці українського бізнесу більшою мірою була притаманна європейська модель забезпечення соціальної відповідальності, орієнтована на реалізацію інвестиційних проєктів соціального значення, але нові реалії переорієнтували бізнес-структури на впровадження таких практик

забезпечення соціальної відповідальності, як благодійництво та волонтерство, які притаманні американській моделі забезпечення соціальної відповідальності, а також практик соціального партнерства, заснованих на сполученні економічних і соціальних цінностей, які більшою мірою притаманні азійській моделі забезпечення соціальної відповідальності. Виділено основні напрями забезпечення соціальної відповідальності бізнесу в умовах воєнного стану, такі, як надання бізнес-організаціями фінансової та гуманітарної допомоги. Встановлено, що надання фінансової та гуманітарної допомоги реалізується шляхом використання таких технологій забезпечення соціальної відповідальності, як благодійність, волонтерство та соціальне партнерство. Наведені приклади реалізації українськими бізнес-структурами заходів із забезпечення соціальної відповідальності.

The article examines the peculiarities of ensuring social responsibility of business in the conditions of military aggression of the Russian Federation against Ukraine. The conceptual principles of sustainable development in general and the provision of social responsibility of business according to regional models in particular are outlined. Typical priorities and technologies for ensuring business social responsibility within the framework of the implementation of European, American and Asian models are determined. It was established that in peacetime, the practice of Ukrainian business was largely characterized by the European model of ensuring social responsibility, the basic idea of which is the integration of the principles of social responsibility with the business goals of the organization. The policy of social responsibility, for the most part, is considered as a component of the strategy for the development of business structures, which contributed to the formation of additional investment attractiveness. With the beginning of the active phase of hostilities and the introduction of the legal regime of martial law on the territory of Ukraine, both the business environment in general and the priority directions and technologies for ensuring social responsibility of business in particular have changed. Until February 24, 2022, the vast majority of Ukrainian business structures focused on the implementation of investment projects of social

importance, but new realities reoriented business structures on the implementation of such practices of ensuring social responsibility, such as charity and volunteering, which are inherent in the American model of ensuring social responsibility, as well as social partnership practices based on the combination of economic and social values, which are more characteristic of the Asian model of ensuring social responsibility. The priority areas of social responsibility of business in the conditions of the legal regime of martial law in Ukraine are highlighted. It was established that today the priority for Ukrainian business structures is to ensure the social and economic aspects of the development of society, the ecological component of social responsibility of business has relegated to a secondary role. Based on the analysis and systematization of data from open information sources, the provision of financial and humanitarian aid by business organizations has been identified as one of the main directions of ensuring business social responsibility in the conditions of martial law. It has been established that the provision of financial and humanitarian aid is implemented through the use of such social responsibility technologies as charity, volunteering and social partnership. Examples of implementation of measures to ensure social responsibility by Ukrainian business structures are given.

Ключові слова: *соціальна відповідальність, бізнес-структура, сталий розвиток, етика бізнесу, воєнний стан*

Keywords: *social responsibility, business structure, sustainable development, business ethics, martial law*

Постановка проблеми.

В епоху постіндустріальної економіки важливою складовою функціонування комерційних організацій є забезпечення соціальної відповідальності бізнесу. А в умовах таких трансформаційних соціально-економічних зрушень, як воєнних стан, соціальна складова бізнесової діяльності набуває все більшого значення, оскільки концепція соціальної відповідальності передбачає функціонування бізнесових структур не лише з метою реалізації їх фінансових цілей, а також і у певний спосіб і з метою

задоволення суспільних потреб. Основоположна ідея забезпечення соціальної відповідальності полягає в поєднанні економічно вигідних видів діяльності з видами діяльності, які приносять користь суспільству. Тобто, соціально-відповідальна бізнес структура не має функціонувати виключно з метою максимізації прибутку, а також має приймати рішення та здійснювати таку діяльність, яка є прийнятною з точки зору суспільних цінностей і цілей розвитку. З перших днів запровадження воєнного стану на території України та з початком активної фази бойових дій переважна більшість бізнесових організацій стикнулася з низкою проблем, таких, як пошкодження частини чи повна втрата матеріальної бази, погіршення або повне припинення логістичних потоків, відтік працівників організацій або втрата їх працездатності через низку суб'єктивних і об'єктивних обставин, часто зумовлених моральним та психологічним шоком тощо, що знайшло своє відображення у спаді ділової активності. Разом з тим, очевидними були такі факти, що, по-перше, в умовах воєнного стану лише підтримка економічної активності може стати запорукою ефективного функціонування держави, і по-друге, люди є головною цінністю. Консолідовані зусилля держави і бізнесу під час війни почали як ніколи раніше фокусуватися на допомозі людям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженню сутнісних характеристик та особливостей забезпечення соціальної відповідальності присвячені праці багатьох українських та закордонних вчених. Західні наукові школи ще з 70-х рр. XX ст. розглядають різні аспекти соціальної відповідальності бізнесу, тому у цій області існує достатньо велика кількість наукових та практичних напрацювань, серед яких можна виділити фундаментальні роботи таких вчених, як А. Керол [24], М. Фрідман [25] та інші. Серед сучасних українських дослідників, які зробили значний внесок в опрацювання проблематики соціальної відповідальності, можна виділити праці таких науковців, як А. Андрющенко та І. Рябець [1], І. Ахновська та О. Лепіхова [2], А. Бержанір [4, 5], Л. Вергун [7], А. Колот [9], Л. Лазоренко [10], Я. Мозговий [11], Л. Петрашко [14], та ін. Але, незважаючи на потужний пласт доробків у цій сфері, регіональним особливостям забезпечення

відповідальності українського бізнесу в контексті європейської інтеграції було приділено недостатньо уваги. А зважаючи на нові економічно-правові реалії здійснення ділової активності в Україні традиційні підходи і технології забезпечення соціальної відповідальності потребують поглибленого вивчення та удосконалення.

Постановка завдання.

Метою роботи є виокремлення та систематизація пріоритетів і технологій соціальної відповідальності бізнес-структур різних видів діяльності в умовах правового режиму воєнного стану в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Концепція соціальної відповідальності бізнесу не є новою. Її поява у наукових колах датується 70-ми рр. минулого століття. Разом з тим, з розвитком соціально-економічних відносин і настанням ери постіндустріальної економіки, яке датується кінцем ХХ ст. - початком ХХІ ст., концепція соціальної відповідальності широко розповсюдилася у практичну діяльність бізнесових структур провідних країн світу. Зокрема, це пояснюється глобалізаційними процесами. На сьогоднішній день соціальна відповідальність є багаторівневим і багатогранним явищем, яке нерідко переплітається, а подекуди й ототожнюється, з такими поняттями, як “баланс інтересів” або “бізнес-етика”. Окрім цього, концепція соціальної відповідальності тісно пов'язана з концепцією сталого розвитку, фокус уваги якої зосереджений на забезпеченні розвитку з урахуванням збереження природно-ресурсного потенціалу та вирішенні соціально-економічних проблем.

Під сталим розвитком слід розуміти такий тип розвитку країн, регіонів, галузей або окремих організацій, який забезпечує економічне зростання, продукування матеріальних цінностей та споживання, а також інших видів діяльності, які відбуваються в межах здатності відновлення екосистеми [23]. Сенс такого типу розвитку полягає в тому, щоб забезпечити вирішення соціально-економічні проблеми для прийдешніх і майбутніх поколінь шляхом інтеграції економічних, соціальних та екологічних аспектів. Реалізація

концепції сталого розвитку можлива на всіх економічних рівнях: починаючи від найнижчого - мікроекономічного рівня окремих бізнесових організацій, закінчуючи найвищим глобальним економічним рівнем. Збалансований сталий розвиток є ключовим принципом політик всіх країн Європейського союзу і пріоритетним напрямом удосконалення політики розвитку України, зважаючи на її євроінтеграційні наміри.

На мікроекономічному рівні організаційна сталість нерідко асоціюється зі створенням цінності, екологічним менеджментом і розвитком людського капіталу [18]. Реалізація концепції сталого розвитку на рівні бізнес-організації здійснюється шляхом імплементації управлінського підходу із забезпечення соціальної відповідальності, який дозволяє оцінити вплив організації на економічну, соціальну та екологічну складові [12]. Підсумовуючи, можна зазначити, що соціальна відповідальність бізнесу проявляється в його активній участі у розвитку громади у цілому, а також економічній, соціальній та екологічній складових цього розвитку зокрема.

Саме поняття соціальної відповідальності бізнесу ще й досі не має єдиного, загально визнаного трактування. Згідно Стратегії Європейського союзу по корпоративній соціальній відповідальності, поняття соціальної відповідальності трактується, як відповідальність підприємств за свій вплив на суспільство [13]. Згідно з Міжнародним стандартом ISO 26000 “Настанова по соціальної відповідальності” розкривається сутність соціальної відповідальності та надаються загальні настанови щодо принципів і впровадження практик із забезпечення соціальної відповідальності бізнесу. Зокрема, зазначається, що, соціальними є фінансові та/або організаційні інвестиції, та/або будь-які інші матеріальні кошти, що можуть сприяти розвитку суспільства [19]. На нашу думку, під соціальною відповідальністю бізнесу, у широкому контексті, слід розуміти вплив організації на суспільний розвиток.

В контексті інтеграції України в європейський економічний простір провідні українські бізнес-структури почали орієнтуватися на впровадження міжнародних та європейських практик у свою діяльність. Зокрема, це стосувалося впровадження етичних норм і принципів ведення бізнесу,

врахування соціальних аспектів у своєму розвитку тощо. Для багатьох бізнес-структур постало питання вибору моделей забезпечення соціальної відповідальності. Найпоширенішим моделями соціальної відповідальності, співставними з моделями корпоративного управління, є американська, європейська та азійська моделі [8]. Така типологізація зумовлена регіональними особливостями функціонування бізнес-структур. У мирний час практики українського бізнесу більшою мірою була притаманна європейська модель забезпечення соціальної відповідальності, основоположною ідеєю якої є інтеграція принципів соціальної відповідальності з бізнес-цілями організації. Політика соціальної відповідальності, здебільшого, розглядається, як складова стратегії розвитку бізнес-структури, яка сприяла утворенню додаткової інвестиційної привабливості. Слід також зазначити, що у межах такого підходу, соціальні ініціативи, в які інвестує компанія, мали б бути безпосередньо пов'язані з підвищенням її прибутковості. Особлива увага при цьому приділялася процедурі впровадження механізмів контролю за ефективністю інвестованих коштів. Найпоширенішими об'єктами інвестування у межах реалізації даної моделі забезпечення соціальної відповідальності найчастіше були: розвиток людського капіталу компанії, розвиток муніципальних утворень, розвиток центрів науки та інновацій, технопарків, природоохоронна діяльність і удосконалення компанії шляхом приведення своєї діяльності у відповідність до міжнародних галузевих стандартів тощо. Особлива увага приділялася такій внутрішній складовій соціальної відповідальності, як забезпечення благополуччя співробітників бізнес-структури, як складової стратегії організаційної ефективності, яка допомагає співробітникам підтримувати високий рівень енергії, цілеспрямованості та стійкості на роботі, а також є основою їх професійного зростання. Найбільш зрілі програми благополуччя були орієнтовані на сталий розвиток з урахуванням таких важливих соціальних аспектів, як забезпечення рівних прав і можливостей, зокрема, гендерна рівність [22. с. 145].

Із початком активної фази бойових дій і впровадженням на території України правового режиму воєнного стану, змінилися як бізнес-середовище в

цілому, так і пріоритетні напрями і технології забезпечення соціальної відповідальності бізнесу зокрема. До 24.02.2022 р. переважна більшість українських бізнес-структур орієнтувалася на реалізацію інвестиційних проєктів соціального значення, але нові реалії переорієнтували бізнес-структури на впровадження таких практик забезпечення соціальної відповідальності, як благодійництво та волонтерство, які притаманні американській моделі забезпечення соціальної відповідальності, а також практик соціального партнерства, заснованих на сполученні економічних і соціальних цінностей, які більшою мірою притаманні азійській моделі забезпечення соціальної відповідальності.

Основоположною ідеєю американської моделі соціальної відповідальності є так званий філантропічний підхід. Філантропічний підхід передбачає розподіл частину прибутку компанії для інвестування певних ініціатив, які б приносили користь суспільству. Іншими словами, даний підхід реалізується шляхом фінансування бізнес-структурою благодійних проєктів, які не пов'язані з основним видом діяльності компанії. Слід зазначити, що на сьогоднішній день даний підхід є одним з найпоширеніших в практиці українського бізнесу. Серед основних переваг даної моделі можна виділити наступні: модель доволі легко впроваджується в життя; результати реалізації моделі є публічними і наочними, що має свою користь з точки формування позитивного іміджу компанії; результати втілення моделі доволі позитивно сприймаються громадськістю, оскільки створюється імідж компанії, яка піклується про потреби місцевої громади, або навіть певного регіону.

У межах азійської моделі соціальна відповідальність радше розглядається як філософія здійснення діяльності і одним з найпоширеніших інструментів забезпечення якої є соціальне партнерство, засноване на сполученні економічних і соціальних цінностей. На менеджмент азійських компаній покладаються обов'язки не лише з підтримки балансу інтересів власників, працівників компанії та її партнерів, а також забезпечення суспільного призначення бізнесу. Така рівновага забезпечується наскрізним проникненням принципів соціальної згуртованості і нерідко ототожнення

виробничих колективів з родиною, у яких кожен працівник компанії відчуває підтримку з боку роботодавця на своєму життєвому шляху.

Пріоритетними напрямками соціальної відповідальності бізнесу в умовах правового режиму воєнного стану в Україні на сьогоднішній день є забезпечення соціальних та економічних аспектів розвитку суспільства. Екологічна складова соціальної відповідальності бізнесу відійшла на другорядну роль. Серед основних напрямів забезпечення соціальної відповідальності бізнесу в умовах воєнного стану можна виділити наступні: фінансова допомога, гуманітарна допомога. Дані напрями реалізуються шляхом використання таких технологій забезпечення соціальної відповідальності, як благодійність, волонтерство, соціальне партнерство.

Загальний обсяг фінансової допомоги від державних інституцій, комерційних організацій та приватних осіб для України сягнув 16 мільярдів доларів США [15]. Серед публічних фондів, громадських організацій і приватних ініціатив, які увійшли до рейтингу Forbes і які займалися збиранням коштів для допомоги збройним силам України та українцям, які постраждали від військової агресії РФ, можна виділити спрямований на допомогу армії приватний фонд “Повернись живим” [16], заснований американцями українського походження фонд гуманітарної допомоги Razom [27], спрямований на захист, надання медичної та гуманітарної допомоги благодійний фонд Київської школи економіки [3], організований співзасновником портового оператора ТІС А.Ставніцером та засновниками Rozetka.ua В. Чечоткіним, Нової пошти В.Климовим і Fozzi Group В. Костельманом фонд гуманітарної допомоги Help Ukraine. center [26], спрямований на гуманітарну та психологічну допомогу фонд “Голоси дітей” [21] та інші. Зібрані кошти спрямовуються на допомогу збройним силам України та територіальній обороні та на допомогу населенню України, зокрема, тимчасово-переміщеним особам. Допомога збройним силам України та територіальній обороні здійснюється за рахунок придбання амуніції, спеціального обладнання, ліків тощо. Допомога тимчасово-переміщеним

особам та населенню здійснюється за рахунок надання притулку, предметів першої необхідності, одягу, організації харчування на безоплатній основі.

Наступним важливим напрямком забезпечення соціальної відповідальності бізнесу є надання гуманітарної допомоги, зокрема, за рахунок забезпечення логістики, надання гуманітарної допомоги населенню, підтримки медичних закладів, евакуації та розміщення населення з районів бойових дій, організації сховищ для населення тощо. Налагодження логістики стало одним з найбільших викликів воєнного часу через часткове, а подекуди й повне руйнування транспортних шляхів. Разом з тим, перевезення вантажів, зокрема гуманітарних, відіграє ключову роль у підтримці економічної і соціальної активності. Серед бізнес-організацій, які активно долучилися до допомоги в організації логістики можна відмітити Укрзалізницю, Нову пошту та Meest Express, які з самого початку військової агресії РФ централізовано допомагають у перевезенні гуманітарних вантажів [20]. Компанія Metinvest здійснює закупівлю продуктів харчування для продуктових наборів, які потім направляються у райони з напруженою гуманітарною ситуацією, здійснює допомогу тимчасово-переміщеним особам, передала 1610 медичних наборів чотирьом Запорізьким лікарням, забезпечує вивіз населення із зони активних бойових дій тощо. Компанія D.Тек передає продуктові набори для Миколаївської, Дніпропетровської та Запорізької областей, здійснює безкоштовне постачання електроенергії медичним закладам, забезпечує бомбосховища їжею, генераторами електроенергії і медикаментами тощо [6].

Згідно соціологічного опитування, проведеного YOUУкраїна, 67% українців чули про те, що бізнес допомагає Україні, населенню чи захисникам під час війни [17]. Найбільш помітною є допомога від бізнес-організацій, які працюють у сфері телекомунікацій та мобільного зв'язку (46%), від виробників продуктів харчування (38%), від організацій, які забезпечують логістику і доставку (34%), установ фінансово-банківського сектору (32%), а також ІТ-компаній (28%) [17]. Заслугує уваги такі факти, що для 39% опитаних українців важливим є те, щоб бізнес-структури підтримували Збройні сили України та захисників, для 18% опитаних важливим є підтримка бізнес-

структурами своїх співробітників, на думку 14% опитаних важливим є підтримка бізнес-структурами свого функціонування і для 12% опитаних важливим є підтримка бізнес-структурами загального населення України [17].

Для кожної бізнес-структури в Україні в умовах реалій воєнного стану важливе усвідомлення своєї ролі у досягненні спільного для всіх українців прагнення здобуття перемоги. В цьому контексті на перший план виходить розуміння бізнес-структурами цінності людини, адже розвиток людського капіталу є запорукою реалізації сталого розвитку. Зважаючи на це нові виклики можуть стати поштовхом до створення нових практик і технологій забезпечення соціальної відповідальності бізнесу.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Підсумовуючи проведене дослідження, можна зробити висновок, що впровадження правового режиму воєнного стану у зв'язку з військовою агресією РФ проти України змінило не лише реалії провадження бізнесової діяльності в цілому, а також зумовило трансформацію підходів та технологій забезпечення соціальної відповідальності зокрема. У мирні часи українські бізнес-структури здебільшого були орієнтовані на так звану європейську модель соціальної відповідальності, орієнтовану на реалізацію інвестиційних проєктів соціального призначення, приведення своєї діяльності до вимог міжнародних і європейських стандартів сталого розвитку, впровадженням елементів зеленої економіки. З настанням же нових реалій, забезпечення соціальної відповідальності почало набувати рис американської та азіатської моделей. Активно розвинулися різноманітні волонтерські рухи, благодійництво, соціальне партнерство, які нерідко започаткувалися бізнесовими організаціями. Слід також зазначити, що наведені факти є лише видима за рахунок оприлюднення у засобах масової інформації частина діяльності загальновідомих українських бізнесових структур. Лєвова частка активностей із забезпечення соціальної відповідальності дрібного та середнього бізнесу хоч і не знайшла широкого висвітлення в ЗМІ, але щоденно вносить свою лепту в соціально-економічне життя України. Слід також відмітити

позитивну динаміку до консолідації суспільства на шляху до європейської інтеграції в цілому та сповідання цінностей сталого розвитку та соціальної відповідальності переважною більшістю української бізнес спільноти зокрема. Серед перспектив подальших досліджень слід відмітити необхідність подальших досліджень внутрішніх складових соціальної відповідальності українського бізнесу, які зумовлені необхідністю вжиття додаткових заходів фізичної та психологічної безпеки, підтримкою і збереженням кадрового потенціалу організацій, відновленням матеріально-технічної бази.

Література

1. Андрющенко А.І., Рябець І. М. Соціальна відповідальність: теоретико-методологічний аспект аналізу. URL: https://www.researchgate.net/publication/277221776_Socialna_vidpovidalnist_teoretiko-metodologichniy_aspekt_analizu (дата звернення: 10.08.2022).

2. Ахновська І.О., Лепіхова О.Ю. Механізм впровадження корпоративної соціальної відповідальності на підприємствах України. *Економіка і організація управління*. 2016. № 1 (21). С. 36-44.

3. Благодійний фонд Київської школи економіки. URL: <https://kse.ua/we-save-lives/?fbclid=IwAR157iKVGhRud9HP7WoyWoXfEJi4m6QDT351J0vwrWgfZjyAN2ub4SmZHD4> (дата звернення: 10.08.2022).

4. Бержанір А.Л. Становлення взаємодії влади, бізнесу і суспільства в ринкових умовах. *Сталий розвиток економіки*. 2013. Вип. № 3(20). С. 18-21.

5. Бержанір А.Л. Методологія теоретичних досліджень корпоративної соціальної відповідальності. Глобальні та національні проблеми економіки, 2018. № 21. С. 122-125. URL: <http://global-national.in.ua/archive/21-2018/24.pdf> (дата звернення: 10.08.2022).

6. Бойко О. Соціальна відповідальність бізнесу у період воєнного стану. Європейська Бізнес Асоціація. URL: <https://eba.com.ua/sotsialna-vidpovidalnist-biznesu-u-period-voyennogo-stanu/> (дата звернення: 10.08.2022).

7. Вергун Л.І. Соціальна відповідальність бізнесу в умовах глобальної фінансово-економічної кризи. *Теоретичні та прикладні питання економіки: зб. наук. праць*. Київ, 2010. Вип. 23. С. 165-170.
8. Волосковець Н.Ю. Корпоративна соціальна відповідальність підприємств як основа інноваційного розвитку сучасної економіки. *Наукові праці КНТУ. Економічні науки*, 2010. Вип. 17. С. 125–131. URL: http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_17_ekon/index.html (дата звернення: 10.08.2022).
9. Колот А.М. Корпоративна соціальна відповідальність: сучасна філософія, проблеми засвоєння. *Економіка України*. 2014. № 3. С. 70-82.
10. Лазоренко Л. В. Корпоративна соціальна відповідальність як інноваційна стратегія бізнесу. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Сер. : Економіка і менеджмент*, 2013. № 1. С. 89-96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsuetm_2013_1_12 (дата звернення: 10.08.2022).
11. Мозговий Я.І. Моделі корпоративної соціальної відповідальності в банках. *Ефективна економіка*, 2011. № 9. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=700> (дата звернення: 10.08.2022).
12. Моїсеєнко Т.Є. Корпоративна соціальна відповідальність в забезпеченні конкурентоспроможності підприємства. *Ефективна економіка*, 2012. № 3. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=986> (дата звернення: 10.08.2022).
13. Нова стратегія Європейської комісії з корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) 2011-2014: швидше, вище, сильніше. URL: http://www.csr-ukraine.org/ctrategiya_evropeyskoj_komisii_.html (дата звернення: 10.08.2022).
14. Петрашко Л. Корпоративна соціальна відповідальність в українській бізнес-практиці. *Міжнародна економічна політика*, 2011. Вип. 1-2. С. 115-141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Мер_2011_1-2_7 (дата звернення: 10.08.2022).
15. Петрушко Л., Давиденко Б. Боги фандрейзингу. Хто залучив найбільше грошей для українців та армії під час війни. Ренкінг від Forbes. URL: <https://forbes.ua/company/bogi-fandreyzingu-khto-zaluchiv-naybilshe-groshey-dlya->

ukraintsiv-ta-armii-pid-chas-viyni-renking-vid-forbes-07042022-5327 (дата звернення: 10.08.2022).

16. Повернись живим. URL: <https://savelife.in.ua/donate/#donate-army-card-monthly> (дата звернення: 10.08.2022).

17. Соціальна відповідальність бізнесу в умовах війни. YOUкраїна. URL: https://youkraina.com.ua/files/Factum_Group_YOUкраїна_Мінівипуск_Соціальна%20відповідальність%20бізнесу.pdf (дата звернення: 10.08.2022).

18. Сталий розвиток та корпоративна соціальна відповідальність. URL: <http://moodle.udec.ntu-kpi.kiev.ua/moodle/mod/resource/view.php?id=4402> (дата звернення: 10.08.2022).

19. Стандарт ISO 26000 “Настанова по соціальній відповідальності”. URL: <https://aop.nmu.org.ua/ua/metodicki/specialist/opg/lzi/zakon/Стандарт%20ISO%206000.pdf> (дата звернення: 10.08.2022).

20. Ткач В. Соціальна відповідальність бізнесу як інструмент управління підприємств сфери гостинності. Управління розвитком сфери гостинності: регіональний аспект : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Чернівці: Технодрук, 2022. С. 22-32. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/tkach6.htm (дата звернення: 10.08.2022).

21. Фонд “Голоси дітей”. URL: <https://voices.org.ua/donat/> (дата звернення: 10.08.2022).

22. Шатілова О. В., Яковенко М. В. Гендерна рівність як складова благополуччя на робочому місці. *Проблеми економіки*. 2021. №4. С. 141-149. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2021-4_0-pages-141_149.pdf (дата звернення: 10.08.2022).

23. Що таке сталий розвиток? Сталий розвиток для України. URL: <https://sd4ua.org/shho-take-stalij-rozvitok/> (дата звернення: 10.08.2022).

24. Carroll A.B. The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders. *Business horizons*. 1991. Т. 34. No 34(4). P. 39-48.

25. Friedman M. The social responsibility of business is to increase its profits. *New York Times Magazine*. 1970. T. 13. P. 32-33.
26. Help Ukraine. center. URL: <https://helpukraine.center> (дата звернення: 10.08.2022).
27. Razom. URL: <https://www.razomforukraine.org/donate/> (дата звернення: 10.08.2022).
28. Clifton J. *Wellbeing at Work*. Gallup Press, 2021. 340 p.

References

1. Andriuschenko, A.I. and Riabets', I.M. (2009), "Social responsibility: the theoretical and methodological aspect of the analysis", available at: https://www.researchgate.net/publication/277221776_Socialna_vidpovidalnist_teoretiko-metodologicnij_aspekt_analizu. (Accessed 10.08.2022).
2. Akhnovs'ka, I.O. and Lepikhova, O.Yu. (2016), "Mechanism of implementation of corporate social responsibility at enterprises of Ukraine", *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*, vol. 1 (21), pp. 36-44.
3. Kyiv School of Economics Foundation (2022), available at: <https://kse.ua/we-save-lives/?fbclid=IwAR157iKVGhRud9HP7WoyWoXfEJi4m6QDT351J0vwrWgfZjyAN2ub4SmZHD4> (Accessed 10.08.2022).
4. Berzhanir, A.L. (2013), "Formation of interaction between government, business and society in market conditions", *Stalyj rozvytok ekonomiky*, vol. 3 (20), pp. 18-21.
5. Berzhanir, A.L. (2018), "Methodology of theoretical studies of corporate social responsibility", *Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky*, vol. 21, pp. 122-125, available at: <http://global-national.in.ua/archive/21-2018/24.pdf> (Accessed 10.08.2022).
6. Bojko, O. (2022), "Social responsibility of business during martial law", available at: <https://eba.com.ua/sotsialna-vidpovidalnist-biznesu-u-period-voyennogo-stanu/> (Accessed 10.08.2022).

7. Verhun, L.I. (2010), "Social responsibility of business in the conditions of the global financial and economic crisis", *Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky*, vol. 23, pp. 165-170.
8. Voloskovets', N.Yu. (2010), "Corporate social responsibility of enterprises as a basis for innovative development of the modern economy", *Naukovi pratsi KNTU. Ekonomichni nauky*, vol. 17, pp. 125-131, available at: http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_17_ekon/index.html (Accessed 10.08.2022).
9. Kolot, A.M. (2014), "Corporate social responsibility: modern philosophy, problems of assimilation", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 3, pp. 70-82.
10. Lazorenko, L.V. (2013), "Corporate social responsibility as an innovative business strategy", *Visnyk Skhidnoievropejs'koho universytetu ekonomiky i menedzhmentu. Ser. : Ekonomika i menedzhment*, vol. 1, pp. 89-96, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsuem_2013_1_12 (Accessed 10.08.2022).
11. Mozghovyy, Ya.I. (2011), "Models of corporate social responsibility in banks", *Efektyvna ekonomika*, vol. 9, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=700> (Accessed 10.08.2022).
12. Moiseienko, T.Ye. (2012), "Corporate social responsibility in business competitiveness", *Efektyvna ekonomika*, vol. 3, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=986> (Accessed 10.08.2022).
13. CSR-Ukraine (2010), "The European Commission's new strategy for corporate social responsibility (CSR) 2011-2014: faster, higher, stronger", available at: http://www.csr-ukraine.org/ctrategiya_evropeyskoi_komisii_.html (Accessed 10.08.2022).
14. Petrashko, L. (2011), "Corporate social responsibility in Ukrainian business practice", *Mizhnarodna ekonomichna polityka*, vol. 1-2, pp. 115-141, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mep_2011_1-2_7 (Accessed 10.08.2022).
15. Petrushko, L. and Davydenko, B. (2022), "Gods of fundraising. Who raised the most money for Ukrainians and the army during the war. Ranking by Forbes", available at: <https://forbes.ua/company/bogi-fandreyzingu-khto-zaluchiv-naybilshe-groshey-dlya-ukraintsiv-ta-armii-pid-chas-viyni-renking-vid-forbes-07042022-5327> (Accessed 10.08.2022).

16. Povernys' zhyvym (2022), available at: <https://savelife.in.ua/donate/#donate-army-card-monthly> (Accessed 10.08.2022).
17. YOUkraine (2022), “Social responsibility of business in war conditions”, available at: https://youkraina.com.ua/files/Factum_Group_YOUкраїна_Мінівипуск_Соціальна%20Відповідальність%20Бізнесу.pdf (Accessed 10.08.2022).
18. Ukrainian Institute of Information Technologies (2022), “Sustainable development and corporate social responsibility”, available at: <http://moodle.udec.ntu-kpi.kiev.ua/moodle/mod/resource/view.php?id=4402> (Accessed 10.08.2022).
19. ISO (2010), “Guidelines on social responsibility”, available at: <https://aop.nmu.org.ua/ua/metodicki/specialist/opg/lzi/zakon/Standart%20ISO%2026000.pdf> (Accessed 10.08.2022).
20. Tkach, V. (2022), “Social responsibility of business as a management tool of hospitality enterprises”, *Upravlinnia rozvytkom sfery hostynnosti: rehional'nyj aspekt : materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii [Management of the development of the hospitality sector: regional aspect: materials of the international scientific and practical conference]*, Tekhnodruk, Chernivtsi, Ukraine, pp. 22-32, available at: https://tourlib.net/statti_ukr/tkach6.htm (Accessed 10.08.2022).
21. Children's Voices Charitable Foundation (2022), available at: <https://voices.org.ua/donat/> (Accessed 10.08.2022).
22. Shatilova, O.V. and Yakovenko, M.V. (2021), “Gender Equality as a Well-being Component at the Workplace”, *Problemy ekonomiky*, vol. 4, pp. 141–149, available at: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2021-4_0-pages-141_149.pdf (Accessed 10.08.2022).
23. Sustainable development for Ukraine (2022), “What is sustainable development? Sustainable development for Ukraine”, available at: <https://sd4ua.org/shho-take-stalij-rozvitok/> (Accessed 10.08.2022).

24. Carroll, A.B. (1991), "The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders", *Business horizons*, vol. 34, no 34 (4), pp. 39-48.
25. Friedman, M. (1970), "The social responsibility of business is to increase its profits", *New York Times Magazine*, vol. 13, pp. 32-33.
26. Help Ukraine (2022), available at: <https://helpukraine.center> (Accessed 10.08.2022).
27. Razom (2022), available at: <https://www.razomforukraine.org/donate/> (Accessed 10.08.2022).
28. Clifton, J. (2021), *Wellbeing at Work*, Gallup Press, Washington, D.C., USA.

Стаття надійшла до редакції 12.08.2022 р.